

Bernáth Aurél: Édesanyám főztje

Bernáth Aurél három héttel a halála előtt fogadta Juhász Juditot édesanyjáról szóló lírai beszélgetésre. Ez volt a vele készült utolsó interjú.

megjelent: Magyar Konyha VI. évfolyam 1982. 3. szám 8-9. oldal

Fürkészem a fényképeket. Befonnak, körülölelnek. Az idő minden új lélegzetvételét ők közvetítik a karosszékemhez. Reggelenként szűrös könnyeket csálnak a szemembe, délután megszelídülve melegítenek, estefelé az alkony üzenetét hozzák. Mostanában mintha egy hangfogó üveglap csúszna közém és a világ közé. A fények azonban nem tisztelik ezt az üveglapot. Áttáncolnak rajta és otthonosan letelepednek nálam; csak talán nem olyan élesen és szikrázóan, mint régen. A csendet azonban nem háborítják. A csend az én birtokom. Jó a némaság. Nem félelmetes. Mert a szomszédból átszűrődő neszezés meleg áramlatokkal tölti meg szobámat, tudom, vigyáznak rám. Nem hagynak magamra, csak egyedül – ha kívánom. Így szép a csend. És a rejtőzködő magány nem a gyengeségről árulkodik... Pihen a test, mozdulatlan a kéz, csak az emlékezet élénk. Mivel is vethetne az ember hámat az időre másként, mint az emlékezés erejével?! Kint kattogva, zörögve halad előre az idegen idő – tőlem függetlenül. De itt bent egy másfajta, belső idő lüktet, amelynek tempóját én diktálom, perceit csak én számlálom. És felragyognak a percek, ha anyámra gondolok...

Akár fényekből is összeszőhetném az alakját; puha, meleg sugarakból. Amint sárga ruhában áll a veranda ajtajában, elfogadja apától a tearózsát, nézegeti rajta a harmatcseppet és hajába tűzi. A nagy bajuszú, jóvágású férfi elgyönyörködik egy pillanatig ebben a mozdulatban, azután kesztyűs kezében az erős rugójú nyesőollóval visszafordul a rózsafák vadhajtásainak igazításához. Sugaras évek voltak gyermekkorom első esztendei!

Tehetséges ügyvéd apám jó forgalmú ügyvédi irodájának köszönhetően – röviddel egybekelésük után – hatszobás, fedett verandás házat vásároltak Marcaliban. Csaknem kétholdnyi kert is tartozott a házhoz; árnyas, bokros ösvények, hűvös fenyők és nagy lombú diófák éltek a parkjában. No és a „grupp”, az akkori idők sajátos találmánya, a tíz méter átmérőjű, lapos, kerek dombocska, tele illatozó rózsákkal. A folyondárokkal befuttatott filagória mögött húzódott a zöldségekertünk, természetesen szőlőlugas szegélyezte és jó fajtájú gyümölcsfák adták az almát, szilvát, cseresznyét az egyre szaporodó családnak. Anyám tizennégy év alatt hét gyermeknek adott életet.

„Kis vajat hoztam, tekintetes asszony!” – így kezdődött nálunk a reggel. Az egyenes derekú parasztasszony, Ilonka tette le fejkosarát a veranda asztalára, s már bontogatta is nagy szőlőlevelek közé fektetett ellipszis alakú vajdarabjait, amelyek még őrizték tenyerének vonalát. A mi házunk a Kossuth Lajos utcában állt, egészen közel a falu végéhez. Ez az utca vitt Boronka és Lengyeltóti felé. Két gyönyörűségeen szép jegenyesor szegélyezte az utat, akár egy tömör, zöld fal. E jegenyesor mentén gyalogoltak be hozzánk Boronkáról a parasztasszonyok. A fehér szalvétába burkolt és szárazra sajtolt túró, a hófehér tojások és sűrűn folyó tejföl mellé járt némi pletykálkodás is. Csucsunak becézett szakácsnőnk, anyámmal együtt teljes szívvel hallgatta a Boronka lakosságát lázban tartó történeteket, s mikor a mesék elfogytak, együtt segítették föltenni a kosarat a kendőkoszorús fejre.

Puha vajas kenyéren egy csöppjét hullató édes méz és forró tejeskávé. Tejszínes kakaó és hófehér, foszlós kalács. gyengéden koccanó evőeszközök, azután egy ijedt sikkantás; valamelyikünk felborította a lágy tojást. Néhány gyors mozdulat, a foltot elrejtő a szalvéta és már megint derűs

mosoly kíséri a kérdést: „Ízlik, kicsim? Vegyél még, fiacskám! Tölthetek, kedvesem?” Feledhetetlen reggeli szertartásainkat a parkból vadgalambok búgása festette alá. Idilli a kép? Igen. Valósággal paradicsomi. „Így éltünk Pannóniában” című könyvemben is Paradicsomnak neveztem házunkat, kertünket, gyermekéveimet.

Édesanyám, Roboz Atala szelíd és mosolygó „tekintetes asszonya” volt a háznak. Értő kedvességgel, sohasem bántó fölénnyel, inkább csak csendes magabiztossággal vezette a háztartást. Szerette is szobalánya, szakácsnője! – hiszen családtagnak járó tisztességet kapott mindkettő. Anyám pesti intézetben tanult, ezért kezdetben nem sokat értett a főzés és háziasszonykodás tudományához, ám fokozatosan megtanulta a fortélyokat. Ki mert volna arra gondolni akkoriban, hogy néhány év múlva kínzóan szűkös körülmények között egyedül kell gyakorolnia a tudományt? Hogy eljön az idő, amikor nem az lesz a gondja, miként kövessék egymást étkezés után a nemesebb sajtok, hol a helye pl. a sorrendben a rokfornak, vagy kapható-e Marcaliban préselt malagaszőlő a kényes vendég számára, hanem az az elemi egyszerűségű feladat gyötri: „mit adjak enni a gyerekeknek?”

De ne szaladjunk ennyire előre, maradjunk még egy keveset a gondtalanság korszakában. Nem anyám bensőséges, családteremtő lényé kívánta, hanem apám úri hajlama, no meg a korabeli társasági szokások szabályozták a vendégeskedő, „nagy lábon élő” polgári létformát. És ebben az életvitelben igen nagy szerep jutott a konyhának. A magyar szívesség megnyilatkozásai igazán teret kaphattak! A tápláló levesek, az omlós sütek – pulykák, libák, kacsák és vadhúsok –, a sokféle sütemény, édesség mind elmaradhatatlan velejárói voltak a vendéglátásnak. És azután az éjszakába nyúló kvaterkázások, nótázgatások. A továbbállni próbáló vendég marasztalása, unszolása, az újabb és újabb falatok kínálása hozzátartozott a századforduló idejének vendéglátó liturgiájához.

Érdekes, mennyire nem tudom felidézni ezen évek kedves ételeit. Talán azért, mert egy kisgyermek nemigen tulajdonít nagy jelentőséget az evésnek. Jóízűen fal, azután rohan a játékaik után. De az is lehet, hogy a jólét éveiből nem az étek nevét, netán receptjét őrizte meg az emlékezet, csak magát a jólétet, azt a biztonságot és örömet, amelyet olyan természetességgel élvezett. Akár a friss levegőt...

Ezekből az évekből éppenséggel „apám főztje” villan elő: a Bélavárban készített halászleve, a mestermű, amit balatoni házunkban főzött a férfi vendégek számára. Hatalmas lábasban sistergett a zsír, abban pirult a rengeteg vöröshagyma, s a rázúduló pirospaprikával éppen csak pillanatra összekeveredhetett, máris dobtá rá apám a keszegeket és a gardákat. Felöntötte vízzel, rá a fedőt, s csak akkor emelte fel, amikor a szárított paprikacsöveket dobtá a lábasba. De vidáman lobogott a venyige! Amikor megfőtt az apróhal, apám kiszűrte őket, mert azok csak az első levét adhatták a halpaprikásnak. A nemes halak ideje következett: hatalmas harcsa – süllő –, ponytdarabok pottyantak a piros lébe és ezzel bizony komolyra fordult a főzés! Lassú tűzön forrt, rotyogott a méregerős halászlé, és amikor sűrű illata betöltötte a nyaralót, leülhettek a vendégek az asztalhoz. A butéliák türelmesen vártak sorukra...

Azután hirtelen kettétört az életünk. Apánk beleszeretett egy másik nőbe, és mi nem kellettünk már neki. Egy napon megállt a házunk előtt egy hatalmas bútorszállító kocsi, amely Keszthelyre vitte rombadőlt otthonunk úgyszólván minden értékét. Apánk elindult új életet kezdeni. Tíz koronát hagyott az asztalon... Kétéves Edit húgom halálos betegen vergődött diftériában, de még ez a rémület sem készítette maradásra. Csak a temetésre jött vissza. Olga húgom és Emil öcsém már régebben meghalt, Elvira és Cézár maradt anyámnál – két apró gyerek. Én ekkoriban Pesten tanulóskodtam, de a válás hírére anyámhoz költöztem. Flóra nénije fogadott a házába bennünket Kaposváron és a paradicsomi állapotoknak mindörökre vége szakadt. A válás apám életkörülményeit is megrendítette, így hol kaptuk tartásdíjat, hol nem. Inkább nem... Anyám rokonai gyámolítottak bennünket, pénzküldeményeik nélkül a betevő falatra sem jutott volna.

Betevő falat... Milyen édes, milyen ízes, milyen feledhetetlen a mai napig is minden falat, amit magányunkban édesanyám készített. A számban érzem most is zöldborsófőzelékének ízét, vagy a túrós csuszáét, ami az egyik kedvenc étel volt! Milyen jó nevelésű az emlékezet ettől az időtől kezdve...! Az udvari szoba-konyhából, amely otthonunk lett, vakító élességgel jelenik meg előttem ma is a kerek asztal, rajta mindig fehér abrosz és a végtelenül egyszerű ételek sora! Szerény levesek, főzelékek tészták – kicsi pénzből csak nagy gonddal kitalált és elkészített ebédek kerülhettek asztalunkra. Hogyan fogalmaztam: a rántott leves pompás rántott leves volt. A hús nélküli krumplifőzelék, a paradicsomos káposzta, a spenót, a sóska nem szegénységünkről beszélt, hanem anyám hősiességéről. Igen, hősiességéről. Tudom, nagy erejű szó ez – talán nem illendő a főzés színterén említeni.

Mégis ezt teszem. Mert a mi esztendőket átsírt anyánk hosszú évekig élt a reménytelen visszavárás poklában. Nemcsak mint nő, hanem mint anya is megrendítő veszteségeket szenvedett. Könnyek között próbálta addigi védettségéből örökölt szelídségéből eredő gyámoltalanságát leküzdeni és napról napra gondoskodni rólunk. Mivel is fejezhette ki másként ragaszkodását, felelősségérzetét, mint hogy a lelkét is bele adta a főzésbe. Nem tellett minden vasárnap a húslevesre, de ha igen – az fejedelmi volt. A benne főtt marhahúshoz különféle szószokat készített: paradicsom –, zsemle –, alma –, és a kedvencünk: a capriszós volt. Manapság mintha nem kedvelnék a családok... pedig milyen illatos, zamatos étel! Volt egy hatalmas fekete zománcos lábas, amit kifejezetten a mi kedvünkért vásárolt: hadd lakjanak jól a fiúk mákos tésztával! Mert abból azután lehetett lakmározni!

Szeretett Elvira húgommal beszélgetvén gyakorta eltűnődünk azon, milyen fegyelmezetten és milyen nagy lemondások árán osztotta be anyánk az innen-onnan csurranó pénzecskéket. Nemcsak a konyhára, még a taníttatásunkra is tellett. Sőt, még külön hegedűórára is. Igaz, boldogan ettük meg esténként az ebédmaradékokat: az „üres” főzelék, vagy lekváros tészta is rangos étel volt nálunk. Vagy a rántotta ...! A habosra vert tojás sístergésére gondolván olyan jó érzések ébrednek bennem ma is! Kamaszéveimben talán nem érzékelttem ilyen valóságosan, de ma már tudom, hogy az evésnek csillapító ereje is van. Visszafogja a fájdalmat, enyhíti a hozzánk tartozó hiányát. Igen, az étel nemcsak az éhséget csillapítja!

Édesanyám főztje azokban az években az összetartozás melegségét, az egymásra utaltság szépségét, a szorongatottságban is tartást adó bátorságot jelképezte. Annyi sok év után – kilencven esztendő felé közeledvén – nem félek kimondani ezeket a szavakat. És mintha valamiféle homályos jeladás is biztatna erre ...

Régóta tudom már, és eszerint is igyekeztem élni, hogy akárcsak a képekkel, a szavakkal sem érdemes csálni – különben oda a vallomás lehetősége. És ez különösen becses kincse az embernek, ha már semmi mást nem adhat az édesanyja emlékének, csak egy vallomást...